

ХОМА В. О.,

кандидат юридичних наук,
завідувач відділу
(Науково-дослідний центр митної
справи Науково-дослідного інституту
фіскальної політики Національного
університету Державної фіскальної
служби України)

КОШОНЬКО О. В.,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
(Науково-дослідний центр митної
справи Науково-дослідного інституту
фіскальної політики Національного
університету Державної фіскальної
служби України)

УДК 342.951

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МИТНИХ ПРАВИЛ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню проблеми вдосконалення протидії порушенням митних правил щодо об'єктів права інтелектуальної власності. Проаналізовано систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні через повноваження державних органів України у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Досліджено роль і місце Державної фіскальної служби України в такій системі. Висвітлено організаційно-правовий механізм взаємодії митних органів з іншими органами державної влади у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, порушення митних правил, механізм, захист прав інтелектуальної власності.

Статья посвящена освещению проблемы совершенствования противодействия нарушениям таможенных правил относительно объектов права интеллектуальной собственности. Проанализирована система охраны и защиты прав интеллектуальной собственности в Украине через полномочия государственных органов Украины в сфере охраны и защиты прав интеллектуальной собственности. Исследованы роль и место Государственной фискальной службы Украины в такой системе. Освещен организационно-правовой механизм взаимодействия таможенных органов с другими органами государственной власти в сфере защиты прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, нарушение таможенных правил, механизм, защита прав интеллектуальной собственности.

The article is devoted to the issue of improving the counteraction to the violation of customs rules regarding objects of intellectual property rights. The system of protection and protection of intellectual property rights in Ukraine is analyzed through

the powers of state bodies of Ukraine in the field of protection and protection of intellectual property rights. The role and place of the State fiscal service of Ukraine in such a system was explored. The organizational and legal mechanism of interaction of customs bodies with other bodies of state power in the field of protection of intellectual property rights is highlighted.

Key words: *intellectual property, violation of customs rules, mechanism, protection of intellectual property rights.*

Вступ. Частка інтелектуальної власності посідає все більш домінуюче місце в загальносвітовому обсязі вартості власності, а отже, потребує надійного захисту від протиправних посягань. Обрана Україною стратегія побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що спирається насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу, зумовила нагальну необхідність формування ефективного вітчизняного організаційно-правового механізму охорони та захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, від порушень під час переміщення об'єктів інтелектуальної власності через митний кордон України.

Дослідженнями захисту прав інтелектуальної власності займалися такі науковці: В. Жаров, В. Ковальський, О. Підопригора, Г. Черевко, П. Цибульов, О. Штефан та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні залишається недостатньо вирішеною.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення питання захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні. Надано пропозиції щодо вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в митній сфері.

Результати дослідження. Зростання ролі й значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність посилення ефективності їх правової охорони й захисту. Зараз уже ніхто не заперечуватиме, що інтелектуальна діяльність і її результати все більше набувають пріоритетного значення в усьому світі. Саме вони визначають стратегію й тактику соціально-економічного прогресу будь-якої країни, у тому числі й України [5].

Забезпечення реалізації та захисту прав усіх учасників (суб'єктів) відносин інтелектуальної власності належить сьогодні до пріоритетних завдань правового регулювання. Цьому сприяє низка факторів, у тому числі формування здатного для його втілення в життя законодавства та повноцінної судової практики, завдяки якій формуються узагальнені єдині підходи до пошук адекватних форм і способів охорони, захисту й відновлення прав суб'єктів на об'єкти права інтелектуальної власності. Упродовж останніх десяти років здійснювався активний правотворчий процес у цьому напрямі, і сьогодні ми вже можемо стверджувати, що в Україні створена сучасна законодавча база щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Ця система джерел, що усталено складається з конституційних норм, норм кодексів, законів, низки підзаконних актів, загалом відповідає міжнародним вимогам, визначеним Угодою ТРИПС Світової організації торгівлі (СОТ). Зокрема, Всесвітня організація захисту інтелектуальної власності зазначила значні позитивні зміни в українському законодавстві в цій сфері. Крім того, як зазначається в листі цієї організації, в Україні створена одна з найефективніших законодавчих систем захисту прав інтелектуальної власності в Східній Європі [3].

Поряд із цим значна кількість контрафактної та фальсифікованої продукції, що реалізується в Україні, а також обсяги її поширень завдають значної шкоди не лише економіці нашої держави, а й іміджу України. Тому захист права інтелектуальної власності в Україні останніми роками набуває все більшої гостроти, оскільки масштаби порушення цих прав стрімко зростають. Варто хоча б згадати про проблему виробництва та реалізації неліцензійних компакт-дисків, відеокасет, комп'ютерних програм тощо, а також пов'язані із цим ускладнення міжнародних торговельних відносин у цій і суміжній сферах. Останнім часом виявляється значна кількість порушень, пов'язаних з незаконним переміщенням через митний кордон підроблених тютюнових виробів.

Аналіз правових норм свідчить про те, що порушення права інтелектуальної власності можливе:

- у формі дій (посягання на право інтелектуальної власності);
- у формі бездіяльності (невизнання права інтелектуальної власності органами, які в установлених законом випадках мають проводити легітимацію результатів інтелектуальної, творчої діяльності);
- у змішаній формі (невизнання права інтелектуальної власності з наступним незаконним використанням тим же суб'єктом результатів чужої інтелектуальної, творчої діяльності).

Порушенням права інтелектуальної власності визнається також увезення на митну територію України виробів (товарів), у яких використано об'єкти права інтелектуальної власності, що захищаються на території України, без дозволу суб'єкта права інтелектуальної власності, з порушенням цього права незалежно від того, ці об'єкти захищалися або захищаються в країнах походження чи ні.

З огляду на значну кількість правопорушень, пріоритетним напрямом державної політики в цій сфері розглядається сьогодні, зокрема, боротьба з «піратством» у сфері права інтелектуальної власності. Не вдаючись до розкриття змісту цього поняття і статистики його поширення в Україні, зазначимо лише, що значну роль у боротьбі з піратством здійснюють правоохоронні та контролюючі органи, зокрема митниці Державної фіскальної служби (далі – ДФС).

Необхідно зазначити, що створена в розділі XIV Митного кодексу України система сприяння захисту прав власнику його прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України має досить демократичний характер. Зокрема, якщо правласник вважає за потрібне використовувати правові можливості здійснювати захист своєї інтелектуальної власності, то митні органи можуть цьому сприяти. Якщо правласник не бажає здійснювати певні дії щодо захисту своїх прав, то держава й, зокрема, митні органи звільняються від здійснення заходів щодо захисту його прав. Однак використання правласником саме такої системи сприяння захисту прав інтелектуальної власності митними органами вимагає від нього не тільки знання норм митного та іншого законодавства, а й матеріальних і часових затрат. Це стає на заваді правласникам реалізовувати своє право захисту прав інтелектуальної власності таким чином.

Виходячи з вищевикладеного, можемо припустити, що вирішення цієї проблеми можна досягнути шляхом створення системи автоматичного формування митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, без додаткової заяви правласника до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної податкової та митної справи. Такий підхід передбачає, що об'єкт права інтелектуальної власності під час реєстрації в державному органі, котрий видає охоронний документ, повинен уноситись автоматично й до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. Можна припустити, що застосування такого порядку формування Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності сприятиме, по-перше, зменшенню кількості бюрократичних формальностей щодо захисту прав інтелектуальної власності для правласників; по-друге, стане додатковим широкомасштабним засобом запобігання будь-яким порушенням прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України. А це, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня дієвості державного механізму адміністративного захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні України [5].

Водночас цілком зрозуміло, що реалізація системи автоматичного формування митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності збільшить навантаження на митні органи, оскільки вимагає підвищення кваліфікації інспекторського складу в питаннях захисту прав інтелектуальної власності та збільшення кількості перевірок, пов'язаних зі зростанням кількості об'єктів у реєстрі. Хоча можна припустити, що такі проблемні питання можуть мати місце лише на початковому етапі впровадження й застосування системи автоматичного формування митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності. Проте з часом,

коли система почне виконувати превентивну функцію, кількість порушень прав інтелектуальної власності суттєво знизиться. Разом із тим правовласник повинен мати можливість за власним бажанням (за заявою) виключити з митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності належний йому об'єкт права інтелектуальної власності. Передбачається, що із запровадженням такої системи вирішиться проблема, коли правовласник унаслідок порушення його права інтелектуальної власності зазнає втрат економічного чи матеріально-го характеру через небажання звертатись до митних органів у зв'язку з власною зайнятістю чи неможливістю на таке звернення або через проблеми матеріального характеру.

Хоча такий підхід на перший погляд видається доволі мало реалістичним, однак він відображає аксіому, що утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що також стосується сфери захисту права власності й захисту прав інтелектуальної власності, якій держава має приділяти більше уваги [2].

Водночас, на думку спеціалістів, запровадження цієї системи на сучасному етапі є мало вірогідним, оскільки станом на 31.12.2015 до державних реєстрів унесено більше ніж 41817 охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності, з яких 4495 – винаходи, 8620 – корисні моделі, 2080 – промислові зразки. У 2016 році відбулось зростання загального обсягу заявок на 8%, при цьому на винаходи – менше на 9% від попереднього періоду, корисні моделі та промислові зразки на 11% перевищили число заявок 2015 року.

В Україні протягом 2017 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року загальна кількість заявок на ОПВ збільшилася на 8%. При цьому кількість заявок на винаходи зменшилася на 1,1%, на корисні моделі – на 4,8%. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг збільшилася на 6,2% (за рахунок зростання на 43,5% кількості заявок за міжнародною процедурою). Кількість заявок на промислові зразки збільшилася на 7,7%. Із загальної кількості поданих заявок 7,6% становлять заявки на винаходи, 17,1% – на корисні моделі, 4,5% – на промислові зразки. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг становила 70,8%, з них 20,2% – подані за Мадридською системою.

За такої кількості зареєстрованих об'єктів права інтелектуальної власності ідентифікувати більшість із них під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, які переміщуються через митний кордон України, об'єктивно неможливо за цього оснащення митниць і наявного кадрового потенціалу.

Вищевикладене відображає позицію, згідно з якою захист прав інтелектуальної власності здійснюється на підставі бажання правовласника, лише правовласник може вирішувати, вносити йому свій об'єкт права інтелектуальної власності до реєстру чи ні, звертатися до суду в разі затримання оформлення інспекторами митних органів контрафактного товару чи не звертатися, проводити експертизу товарів чи не проводити. Відповідно до статті 398 Митного кодексу України, правовласник за наявності підстав уважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права на об'єкт права інтелектуальної власності, має право подати заяву про сприяння захисту прав інтелектуальної власності [2]. Ведення митного реєстру об'єктів прав інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи. Після реєстрації об'єкту прав інтелектуальної власності в митному реєстрі об'єктів прав інтелектуальної власності на підставі заяви правовласника чи уповноваженої ним особи митниці на основі відомостей, що містяться в цьому реєстрі, вживають заходів з метою запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

Станом на 31.12.2017 у цей реєстр унесено понад 3600 об'єктів права інтелектуальної власності. Найбільшу кількість із них становлять знаки для товарів і послуг, але є й об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), й об'єкти авторського права (різні види творів). Перелік таких об'єктів права інтелектуальної власності, включених до митного реєстру об'єктів прав інтелектуальної власності, постійно зростає.

Після реєстрації об'єкта права інтелектуальної власності в митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, митні органи на під-

ставі даних такого реєстру вживають заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів.

За інформацією відділу захисту прав інтелектуальної власності та експертного контролю Департаменту організації митного контролю та оформлення, за 2015 рік митниці здійснили 3368 призупинень митного оформлення за підозрою в порушенні прав інтелектуальної власності, що майже в 3 рази більше, ніж за аналогічний період 2014 року. У 2016 році таких призупинень митного оформлення зафіксовано 7117 випадків, а вже у 2017 році – 9687 випадків.

За період 2017 року митниці ДФС заведено 14 справ про порушення митних правил за фактами переміщення товарів із порушенням прав інтелектуальної власності. Вартість предметів правопорушення (кондитерські вироби, автозапчастини, скляні ізолятори, пломби, мобільні телефони, спортивний одяг тощо) становила понад 10,5 млн грн.

З кожним роком, з огляду на ефективність дій митниць зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України, збільшується кількість звернень із заявами правовласників чи уповноважених ними осіб про сприяння захисту майнових прав інтелектуальної власності. Прикладами таких звернень є заяви відомих торговельних марок, таких як Nokia, Sony, LG, Apple, Syngenta, Mobil, Adidas, Reebok, Puma, Hugo Boss, Lacoste, Nike, Levis, Columbia, Coca Cola, OPEL, HYUNDAI, SUBARU, CHEVROLET та інші.

Запобігаючи обігу контрафактних товарів у державі шляхом реалізації визначених у Митному кодексі України заходів зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні, митниці створюють сприятливі умови для легального бізнесу. Крім цього, діяльність митниць України із захисту прав інтелектуальної власності під час проведення ЄВРО-2012 високо оцінена керівництвом УЄФА.

У рамках співробітництва з ВМО, членом якої є Україна, митні органи приєдналися до Програми IPM (Interface Public-Members). IPM – це електронний сервіс, що складається з баз даних, які формуються правовласниками та призначені для використання національними митними адміністраціями як додаткового інформаційного ресурсу з метою боротьби з контрафактними товарами.

Проте в діяльності митниць щодо реалізації розділу XIV Митного кодексу України «Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України», як свідчить практика, є низка нагальних проблем, які потребують вирішення. Ці проблеми можна класифікувати на проблеми правового забезпечення, кадрового забезпечення, матеріально-технічного забезпечення, організаційної діяльності та взаємодії митних органів з іншими органами державної влади у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Так, науковці виділяють такі основні напрями роботи щодо вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні [1]:

- формування механізму недопущення на митну територію товарів, які імпортуються з порушенням прав інтелектуальної власності;
- удосконалення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції;
- активізація роботи щодо розроблення і прийняття парламентом законопроектів про внесення змін до законодавчих актів з питань авторського права й суміжних прав, спрямованих на адаптацію національного законодавства до законодавства Європейського Союзу та приведення у відповідність правових норм і термінів, що застосовуються в Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України та спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності;
- залучення до цивільного обороту об'єктів інтелектуальної власності, проведення інвентаризації наявних матеріальних активів, виявлення найбільш цінних із них;
- зменшення тривалості оформлення патенту й торгової марки, забезпечення належної інформатизації діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності;
- запровадження механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах;

- поліпшення взаємодії державних органів і суб'єктів господарювання під час здійснення ними інтелектуальної діяльності;
- підвищення ролі держави в технологічному оновленні, комерціалізації нововведень, що охоплює систему податкових і кредитних пільг для інновацій, фінансування трансферу технологій тощо.

Загалом існують різнопланові шляхи вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, які детермінуються необхідністю вирішення проблем, наявних у вітчизняній сфері інтелектуальної власності [5]:

- у соціологічній сфері необхідно подолати низький рівень правової культури в країні та недостатній рівень знань, а також інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України;
- у філософській сфері вирішення проблем передбачає вирішення протиріччя між існуванням двох концепцій формування права інтелектуальної власності – пропріетарної концепції та концепції виключного права;
- відповідно до того, що система захисту прав інтелектуальної власності складається з трьох взаємопов'язаних елементів: норм, що регулюють відносини з приводу створення й використання об'єктів інтелектуальної власності; заходів, спрямованих на визнання та відновлення прав інтелектуальної власності в разі їх порушення; а також органів, які здійснюють такі заходи, вбачається наявність трьох відповідних векторів удосконалення цієї системи, які мають організаційно-правовий характер;
- імплементація у вітчизняне законодавство норм європейського законодавства з питань митного забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, які закріплені в Регламенті (ЄС) 608/2013 від 12.06.2013 з питань митного забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності.

Висновки. Необхідність імплементації законодавства Європейського Союзу, крім іншого, у контексті дослідження зумовлюється необхідністю вдосконалити чинний сьогодні алгоритм дій посадових осіб митних органів щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон. Із цією метою необхідно внести відповідні зміни до митного законодавства України, зокрема до Митного кодексу України, максимально врахувавши вимоги, сформульовані в нормативно-правових актах Європейського Союзу, за допомогою яких здійснюється регулювання сфери захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності. URL: http://sedufin.blogspot.com/2011/10/blog-post_09.html.
2. Митний кодекс: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»: Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 року № 1243-V. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1243-v>.
4. Денисюк О.П. Проблеми та перспективи розвитку охорони інтелектуальної власності в Україні. Адвокат. 2009. № 7 (106). С. 38–41.
5. Запобігання митним правопорушенням: охорона і захист прав інтелектуальної власності на митному кордоні України: монографія / за заг. ред. П.В. Пашка. Ірпінь – Хмельницький: ФОП Стрихар А.М., 2017. 323 с.

